

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ЕТИКИ

LEGAL REGULATION OF PROSECUTORIAL LIABILITY FOR ETHICAL VIOLATIONS

Шията Д.С., аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В системі правоохоронних органів України особливе місце завжди належало органам прокуратури. Відповідно до Закону України «Про Прокуратуру» прокуратура України становить єдину систему, на яку покладається виконання специфічних функцій та завдань з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Особливостями конституційно-правового статусу прокуратури є обумовленість конституційного визначення функцій прокуратури та порядку призначення на посаду Генерального прокурора, завданнями та засадами (принципами) функціонування, статусом прокурорів та гарантіями їх незалежності.

Незалежність та самостійність прокуратури в Україні означає, що вона не належить до жодної з передбачених статтею 6 Конституції України органів державної влади, а її функції та завдання не збігаються з функціями та завданнями інших державно-владних інституцій. Однак, робота органів прокуратури тісно пов'язана із діяльністю судів. Так, одним із найвагоміших наслідків конституційної реформи 2016 року стосовно організації державної влади в Україні є те, що інститут прокуратури втратив свій відокремлений статус у структурі державної влади. Однак, на заміну цьому новому українському конституційному правопорядку, прокуратуру як інститут, що виконує функцію кримінального переслідування, було структурно вмонтовано в загальну систему правосуддя.

Зважаючи на особливе місце у системі правосуддя України та специфічні завдання, які покладені на прокуратури, і передбачені Законом України «Про прокуратуру», їх виконання є можливим лише за умови дотримання службової дисципліни та Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів, який визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської етики, якими повинні керуватися прокурори при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою. Задля забезпечення дотримання прокурорами службової дисципліни законодавством передбачені відповідні механізми. Це відповідальність за її порушення у формі дисциплінарної відповідальності. Однак, за дрібні порушення етичних норм прокурорської поведінки, законодавцем не було передбачено відповідальності. На жаль, це може призвести до вчинення більш тяжких правопорушень у майбутньому.

Ключові слова: професійна етика, прокуратура, міжнародні стандарти, професійні якості, етичний кодекс, юридична відповідальність.

In the system of law enforcement agencies of Ukraine, the Prosecutor's Office has always held a special place. According to the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office," the Prosecutor's Office of Ukraine constitutes a unified system entrusted with performing specific functions and tasks aimed at protecting human rights and freedoms, as well as the general interests of society and the state. The constitutional and legal status of the Prosecutor's Office is characterized by the constitutional definition of its functions, the procedure for appointing the Prosecutor General, its objectives and operational principles, the status of prosecutors, and guarantees of their independence.

The independence and autonomy of the Prosecutor's Office in Ukraine imply that it does not belong to any of the branches of state power defined in Article 6 of the Constitution of Ukraine. Its functions and tasks do not overlap with those of other state authorities. However, the work of the Prosecutor's Office is closely connected with judicial activities. One of the most significant consequences of the 2016 constitutional reform concerning the organization of state power in Ukraine is the loss of the Prosecutor's Office's separate status within the structure of state power. Instead, within this new Ukrainian constitutional order, the Prosecutor's Office, as an institution performing the function of criminal prosecution, has been structurally integrated into the overall system of justice.

Given its special place within the justice system of Ukraine and the specific tasks assigned to it by the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office," their implementation is only possible under strict adherence to official discipline and the Code of Professional Ethics and Conduct for Prosecutors. This Code establishes the fundamental principles, moral norms, and ethical rules that prosecutors must follow both in the performance of their official duties and outside of service. To ensure compliance with official discipline, the legislation provides for corresponding mechanisms, including liability for violations in the form of disciplinary responsibility. However, for minor breaches of ethical norms of prosecutorial conduct, the legislator has not established any liability. Unfortunately, this may lead to more serious offenses in the future.

Key words: professional ethics, prosecutor's office, international standards, professional qualities, ethical code, legal responsibility.

Постановка проблеми й актуальність теми. Професійна діяльність юриста завжди має тісний зв'язок з правовими і моральними вимогами суспільства. Регулювання поведінки та дій юриста, прийняття ним рішень відбувається не тільки на підставі закону, але й зважаючи на професійну честь, чистоту совісті, розвинуте почуття громадянського обов'язку та доброчесності. Своєрідний перелік моральних якостей, потрібних юристам, міститься у відповідних етичних кодексах. Не є виключенням і прокурори, так, нині чинний Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів (далі – Кодекс) визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської етики, якими повинні керуватися прокурори як при виконанні своїх службових обов'язків, так і поза службою. Згідно з вимог Кодексу прокурор, як державний службовець, має вміти приховувати власні переживання, стримувати дратівливість, позитивно мислити, бути доброзичливим та тактовним. Недбале ставлення до виконання професійних обов'язків є неприпустимим та засуджується громадськістю. Прокурори можуть бути притягнутими до відповідальності за грубі порушення деонтологічних норм, які передбачені Кодексом професійної етики та поведінки працівників прокуратури. Однак,

невирішеним на законодавчому рівні залишається питання притягнення прокурорів до відповідальності за негрубе або несистематичне порушення норм професійної етики. Слід враховувати, що працівник прокуратури і в поза службовий час залишається представником прокурорської професії, а своїми негативними діями може нанести шкоди не лише собі, а й усій системі органів прокуратури, що може підірвати довіру суспільства до даного інституту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань дисциплінарної відповідальності прокурорів та етичної відповідальності проводилися видатними вітчизняними вченими, такими як І. Артеменко, І. Билиця, В. Долежан, І. Марочкін, А. Лапкін, Ю. Полянський, О. Струнєвич, О. Толочко, О. Шандула та іншими. Попри це, як на теоретичному рівні так і на практичному залишається відкритим питання щодо виокремлення етичної відповідальності прокурорів, яка не підпадає під дисциплінарну відповідальність.

Метою статті є дослідження та висвітлення проблемного аспекту відповідальності прокурорів за порушення етичних норм поведінки, які закріплені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів.

Виклад основного матеріалу. Своєрідний перелік моральних якостей, потрібних юристам, міститься у відповідних етичних кодексах юристів та відповідних професійних об'єднаннях. Затверджені 16 травня 2001 р. «Основні засади професійної етики юристів України» узагальнюють моральні стандарти поведінки та діяльності юристів на основі загальнолюдських і національних моральних цінностей, базових принципів професійної діяльності юристів. Моральні вимоги до конкретних професій викладено в «Кодексі професійної етики судді», «Правилах професійної етики нотаріуса», «Правилах адвокатської етики» та Міжнародних правових актах щодо діяльності юристів [1, с. 114–115].

Кожний юрист має дотримуватись вимог моралі, які властиві нашому суспільству, і прокурори не виключення. Задля забезпечення непорушності найбільш важливих соціальних явищ, виникає потреба встановлення гарантій щодо них.

Традиційно під поняттям «гарантії» розуміють певні визначені засоби охорони та/або реалізації чого-небудь, і зазвичай це стосується прав, свобод, інтересів тощо. Переважно гарантії мають юридичний характер, тобто закріплюються у нормах права. Вважаємо, що дане поняття можна застосовувати й щодо дотримання норм професійної етики.

Так Лапкін А. В. визначив гарантії дотримання норм професійної етики як особливі правові засоби, що спрямовані на забезпечення відповідності професійної діяльності та позаслужбової поведінки представників відповідних юридичних професій етичним вимогам, що до цих професій висуваються, запобігання порушенням професійної етики та усунення їхніх негативних наслідків. Такі гарантії формують упорядковану систему, яка у взаємозв'язку та єдності дозволяє встановлювати етичні правила та норми, доводити їх до відома зацікавлених осіб, контролювати їх дотримання та максимально ефективно впроваджувати в професійну діяльність [2, с. 77–78].

Як елементи гарантії професійної етики Лапкін А. В. запропонував розглядати:

- *етичний відбір*, що передбачає оцінку наявності необхідних моральних якостей та знання норм професійної етики. Це обов'язкова умова допуску до професії, адже до роботи в прокуратурі залучаються особи не лише з відповідним життєвим досвідом, а й із сформованими етичними переконаннями. Аналіз чинної редакції Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII (далі – Закон України «Про прокуратуру») не передбачає вимоги етичного характеру до кандидата на посаду прокурора, однак, попередній Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 № 1789-XII у статті 46 навпаки закріплював необхідність прокурорам відповідати ділові і моральним якостям. Наразі дана вимога прослідковується у низці інших положень, однак те, що її офіційно не закріплено в чинному Законі, можна вважати певною прогалиною правового регулювання. Такий відбір сприятиме підтримці належного рівня доброчесності та зміцненню суспільної довіри до прокурорської діяльності;

- *складання присяги* – є одним із завершальних етапів для набуття кандидатом на посаду відповідного професійного статусу та є офіційним зобов'язанням особи, яке проголошується в урочистих обставинах та в присутності свідків;

- *розробка й затвердження кодексів етики* – нормативно-правових актів, у яких гармонійно поєднуються правові норми та моральні принципи;

- *вивчення етики*, яке бере початок ще в дитинстві, деталізується під час здобуття вищої юридичної освіти та продовжується в процесі професійної діяльності. Зокрема, стаття 33 Закону України «Про прокуратуру» передбачає проходження спеціальної підготовки прокурора-стажиста окружної прокуратури, яка включає

два етапи: 1) первинну підготовку, що триває до двох місяців і проводиться Тренінговим центром прокурорів України; 2) стажування в окружній прокуратурі, яке триває шість місяців. Крім того, на прокурора покладається зобов'язання постійно вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію. У рамках цього процесу він періодично проходить навчання в Тренінговому центрі прокурорів України, що, серед іншого, включає опанування правил прокурорської етики;

- *діяльність відповідних уповноважених органів*, які відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання етичних норм, здійснюючи моніторинг професійної діяльності з метою своєчасного виявлення, усунення та запобігання порушенням у майбутньому. Такий контроль сприяє підтриманню високих стандартів професійної етики, необхідних для ефективного функціонування органів прокуратури. Щодо прокурорів, ці функції виконують Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів та Рада прокурорів України;

- *відповідальність за порушення етики* є важливим інструментом забезпечення дотримання професійних стандартів у діяльності прокурора. Дотримання вимог професійної етики є невід'ємною частиною службових обов'язків представника прокуратури, в разі порушення цих норм застосовуються конкретні правові заходи, які забезпечують їх дотримання. Така юридична відповідальність, крім морального осуду, може виявлятися через дисциплінарні санкції, які є крайнім і необхідним заходом для забезпечення належної поведінки та збереження авторитету прокуратури [2, с. 78–83].

Тобто, дана низка гарантій становить єдину систему але може бути розширена. Наприклад, можна додати до даної системи *міжнародну співпрацю у сфері прокурорської етики*, тобто співпрацю з міжнародними організаціями для обміну досвідом та вдосконалення національної системи прокурорської етики.

Необхідно звернути особливу увагу на швидкий розвиток новітніх технологій, які мають значний вплив на роботу прокуратури. Використання таких інструментів, як штучний інтелект, алгоритми для аналізу доказів, вимагає високої уваги до етичних аспектів. Прокурори, застосовуючи ці інструменти, повинні ретельно контролювати, щоб їхні рішення не порушували права та свободи людини, тобто до переліку гарантій можна додати й *етичне регулювання використання новітніх технологій*, оскільки професійна етика прокурорів має бути адаптована до нових технологічних викликів. Потрібно створити чіткі етичні норми, які регулюють використання новітніх технологій у процесі збору доказів, їх аналізу та оцінки. Це включає в себе відповідальність за те, щоб технології не ставали інструментами для порушення прав людини, а також створення механізмів для перевірки та корекції помилок, що можуть виникнути через алгоритмічні або технічні помилки. Забезпечення етичного використання таких технологій є невід'ємною частиною гарантій справедливості.

Питання щодо етичних норм прокурорів не є новим, так ще у 2005 році Долежан В. підкреслював необхідність створення спеціального Кодексу, що зібрав би основні етичні норми для працівників прокуратури. Така ініціатива була не лише очевидною, а й життєво важливою для покращення загального морального клімату в прокурорській системі та в окремих колективах прокуратури. Зокрема, це стало актуальним через негативні прояви у міжособистісних стосунках між прокурорами, особливо між керівниками та підлеглими, що сприяло високій плинності кадрів. Крім того, проблема виникала і у відносинах прокурорів з суддями, представниками органів місцевого самоврядування, засобами масової інформації. Ігнорування етичних норм ставало причиною серйозних проблем у роботі [3, с. 63].

При розробці Кодексу професійної етики та поведінки прокурора враховувався досвід, уже накопичений у споріднених структурах, як то Кодекс суддівської етики, затвердженого рішенням XI (чергового) з'їзду суддів України від 22.02.2013 року та інші етичні нормативно-правові акти.

Одним із ключових завдань, що ставилось перед Кодексом, було формування у працівників прокуратури певного внутрішнього стереотипу поведінки, який передбачає сукупність внутрішніх переконань, якими керуються як у професійній діяльності, так і поза нею. Ця деонтологічна категорія є надзвичайно важливою, оскільки саме від стійкості внутрішніх переконань, а не від зовнішніх чинників, в першу чергу залежить форма і характер людської поведінки [3, с. 68].

Крім того, прийняття і застосування етичних кодексів, зокрема діяльності прокурорів, є усталеним міжнародним стандартом. Це надає певні переваги, зокрема: 1) допомагають прокурорам вирішувати проблемні питання професійної етики, надаючи їм впевненість в ухваленні рішень, і посилюють гарантії їх незалежності від інших органів влади; 2) інформують громадськість про стандарти поведінки, які вона має право очікувати від прокурорів; 3) гарантують громадськості, що функції прокуратури і загалом правосуддя здійснюються справедливо та неупереджено [4, с. 7]. Окрім того, чинний Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів визначає основні принципи, моральні норми та правила прокурорської етики, якими повинні керуватися прокурори при виконанні своїх службових обов'язків та поза службою.

Всеукраїнська конференція прокурорів, яка є найвищим органом прокурорського самоврядування, затвердила даний Кодекс 27 квітня 2017 року (з подальшими змінами). Його розглядають як публічний акт відкритості прокуратури для суспільства. Це вагомий акт, направлений на підвищення ефективності та якості діяльності органів прокуратури, а також формування позитивного авторитету органів прокуратури у суспільстві.

Головним завданням Кодексу є закріплення стандартів прокурорської етики та відповідних норм доброчесної поведінки, які фіксуються на певний період часу, проте продовжують постійно розвиватися. Надалі, у кожному конкретному випадку, прокурор самостійно здійснює вибір стосовного свого способу поведінки. Таким чином проявляється його моральний досвід та професійний такт, оскільки професійна етика є орієнтиром у діяльності.

Рекомендацією REC (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя» (п. 35) визначено, що при виконанні своїх обов'язків прокурори повинні, окрім процесуальних норм законодавства, також керуватися «кодексом поведінки», який вважається досить гнучким набором правил, які приймаються прокурорами з метою чіткого розмежування того, що прийнятно або неприйнятно в їхній професійній поведінці [5, с. 5].

Чинний Кодекс розроблений та прийнятий виключно прокурорами, таким чином його зміст приймається усією професійною спільнотою прокурорів, що кардинально відрізняє його від класичного відомчого нормативно-правового акту. Кодекс містить додаткові зобов'язання, вимоги та обмеження щодо поведінки прокурорів під час виконання службових повноважень та поза службою, тобто встановлює більш широкі стандарти поведінки, ніж ті, які забезпечуються юридичними обов'язками прокурорів [4, с. 8].

У Кодексі зосереджені етичні принципи, моральні норми, вимоги доброчесності до професійної поведінки прокурорів. Це відповідний звід морально-етичних положень, що допомагають оцінити поведінку та діяльність прокурора крізь призму цінностей на предмет справедливості, неупередженості, об'єктивності, неупередженості, гідності, доброчесності тощо.

Професійна діяльність прокурора не обходиться без його комунікації з адвокатами, судьями, присяжними,

слідчими, експертами, громадянами під час судових процесів, досудового розслідування, здійснення повноважень прокурора. Усі ці етичні відносини регулює Кодекс професійної етики та поведінки прокурора.

Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів містить низку вимог, обов'язків та обмежень прокурорів на додаток до тих, що вже закріплені у профільному, процесуальному та антикорупційному законодавстві, щодо дій та поведінки під час виконання службових обов'язків та поза службою. Прийняття зазначених обмежень є одним з найважливіших трансформаційних заходів системи прокуратури до посилення довіри громадян доданої державної структури.

Співвідносячи правила прокурорської етики з нормами Закону України «Про прокуратуру», з законодавством у сфері запобігання корупції та процесуальним законодавством, слід зауважити, що правила прокурорської етики насамперед засновані на положеннях відповідних нормативно-правових актів. Водночас більшість правил прокурорської етики розширено викладають відповідні приписи або конкретизують їх зміст, зазвичай, висувають більш суворі вимоги до прокурорів, ніж ті, що закріплені в законодавстві (зокрема стаття 7 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів «Незалежність та самостійність» або стаття 19 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів «Недопущення проявів корупції»). Також у Кодексі міститься низка норм, що не мають аналогічних приписів у законодавстві, тобто вводяться додаткові обмеження, вимоги чи зобов'язання в діяльність прокурорів (приміром, стаття 20 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів «Вимоги до зовнішнього вигляду прокурора» або стаття 29 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів «Взаємовідносини у колективах прокуратур») [4, с. 9].

На основі вищесказаного можна зробити висновок про особливо важливе значення Кодексу, що має ключове значення для досягнення завдань, що стоять перед державним органом, а саме: сприяння підвищенню авторитету органів прокуратури та підвищення і зміцнення довіри громадян до них, забезпечення здійснення прокурорами своїх професійних обов'язків ефективно. У Кодексі зафіксовано ключові етичні ціннісні орієнтири прокурорської діяльності, етичні стандарти професії, які утворюють відповідну систему правил прокурорської етики та доброчесності, а їх реалізація на практиці потребує дотримання певної поведінки від прокурорів, що також повинна відповідати нормам загальносуспільної моралі, стандартам, що регулюють службову діяльність, вимогам, встановленим у законодавстві до професії. У свою чергу це сприятиме утвердженню справедливості, об'єктивності та доброчесності у діяльності прокурорів.

До речі, останнім часом частіше лунають пропозиції прийняття уніфікованого Кодексу етики правничої професії, оскільки зі створенням у майбутньому єдиної спільноти правників з представників адвокатури, прокуратури та судової влади, що дозволить визначити спільні етичні принципи у сфері правосуддя з метою подальшої уніфікації інституцій, без яких неможлива реалізація права кожної особи на судовий захист. Адже такий кодекс юриста може стати фундаментом правомірної та високоморальної поведінки й діяльності представників цієї професії. Це також стане запорукою підтримання суспільством високого рівня законності та правопорядку.

Кодекс професійної етики прокурорів є важливим інструментом, що визначає стандарти поведінки та моральні норми, яких повинні дотримуватись прокурори, однак дотримання цих норм і стандартів не є лише питанням моральної відповідальності. Важливим аспектом є також юридична відповідальність за порушення цих етичних норм.

Юридична наука досліджує юридичну (правову) відповідальність. Так, Оніщенко Н. М. висловлюється щодо

юридичної відповідальності наступним чином: юридична відповідальність, яка настає за порушення норм права, розуміється як різновид соціальної відповідальності, що настає за порушення різних соціальних норм (права, моралі, звичаїв, корпоративних норм) [6, с. 149]. Це означає, що юридична відповідальність прокурора за порушення етичних норм не є відокремленою від загальної системи соціальної відповідальності, а є важливою складовою системи правового регулювання, що забезпечує дотримання належних стандартів професійної поведінки.

Юридична відповідальність працівників прокуратури має певні ознаки, серед яких виділяють: 1) визначається державою в правових нормах на рівні закону; 2) забезпечується можливістю застосування державного примусу; 3) застосовується спеціально уповноваженими органами (особами); 4) пов'язана зі специфічним правовим статусом, додатковими обов'язками, гарантіями незалежності; 5) виражається у негативних наслідках особистого та організаційного характеру; 6) здійснюється в особливій формі, чітко передбаченій законом; 7) настає виключно у разі скоєння правопорушення [6, с. 150].

Прокурори можуть бути притягнутими до відповідальності за грубі порушення деонтологічних норм, які передбачені Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів.

На відміну від кримінальної відповідальності, дисциплінарна відповідальність настає за дисциплінарні проступки, які є суспільно шкідливими, а не є суспільно небезпечними.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру», Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів відіграє ключову роль у вирішенні питань щодо дисциплінарної відповідальності прокурорів.

Зважаючи на положення частини 1 статті 73 Закону України «Про прокуратуру», Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів є колегіальним органом, який відповідно до повноважень, передбачених цим Законом, визначає рівень фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора, та вирішує питання щодо дисциплінарної відповідальності, переведення та звільнення прокурорів з посади. А пунктом 6 частини 1 статті 43 даного Закону передбачено підставу для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності – це систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики. Аналогічна норма міститься також у статті 33 Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. На основі даних норм можна зробити висновок, що порушення етичних норм призводить до дисциплінарної відповідальності, що є важливою складовою механізму контролю за професійною діяльністю прокурорів.

Таким чином, діяльність Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів спрямована на забезпечення дотримання високих етичних стандартів серед працівників органів прокуратури шляхом розгляду питань дисциплінарної відповідальності та застосування відповідних заходів впливу на порушників етичних норм.

Однак, невірешним на законодавчому рівні залишається питання притягнення прокурорів до відповідальності за негрубе або несистематичне порушення норм професійної етики. Це стосується ситуацій як у прокурорському середовищі, так і в поза прокурорському середовищі, оскільки, якщо норми професійної етики порушуються, то має відбуватися притягнення до дисциплінарної відповідальності. Тобто, прокурор повинен дотримуватися етичних норм, як при виконанні своїх посадових обов'язків, так і в поза службовий час, тобто у своєму буденному житті, бо навіть так, працівник прокуратури і в поза службовий час є представником прокурорської професії, а своїми негативними діями може нанести шкоди не лише собі, а й усій системі органів прокуратури, що може підірвати довіру суспільства до даного інституту.

З огляду на це, як зазначив раніше Билиця І. О., постають логічні питання: яким чином і в яких документах фіксуватимуться порушення етичних норм? Як відомо з норм закону, притягнути прокурора до дисциплінарної відповідальності може лише Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів України [7, с. 22]. Однак, її повноваження не охоплюють питання притягнення прокурора до етичної відповідальності, що створює певний нормативний вакуум у цьому питанні.

Цікавою є позиція Билиці І. О., який вважає доцільним створення етичних комісій у кожній окремій прокуратурі, які б розглядали питання чи наявні в діях прокурора порушення етичних норм. Можна погодитись, що запровадження подібного колегіального органу дозволило б запобігти зловживанням з боку керівництва та унеможливило б випадки незаконного притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників, які можуть бути небажаними для керівних осіб. Також Билиця І. О. пропонує, що інформацію про виявлені та доведені порушення етичних норм прокурора необхідно вносити до його особової справи, а у випадку повторних порушень можливим буде звернення до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів України для вирішення питання про застосування відповідних заходів впливу [7, с. 22].

Можна очікувати, що відповідні дії сприятимуть більшій ефективності роботи органів прокуратури та відновлення і підвищення рівня довіри громадян до органу.

Однак, одним із важливих недоліків у правовому регулюванні етичної поведінки прокурорів є відсутність безпосередньо етичної відповідальності прокурорів за порушення ними Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Завдяки цьому можна було б попередити вчинення прокурорами дисциплінарних проступків, а санкції, яким би піддавались прокурори сприяли запобіганню вчиненню нових етичних правопорушень, завдяки усвідомленню прокурором, що його дії носять неетичний характер, можуть нашкодити професійній діяльності, а для попередження даних ситуацій, виникає необхідність у зміні своєї поведінки.

Етичну відповідальність прокурорів запроваджено у деяких країнах, наприклад в Угорщині та Литві, де прокурор може бути підданий певним видам відповідальності.

Враховуючи європейський досвід, у одному з проєктів Кодексу професійної етики та поведінки прокурора, який було підготовлено в рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи у 2005 р., а також рекомендації Конференції генеральних прокурорів Європи того ж року, було запропоновано заходи моральної відповідальності, серед яких усне зауваження, застереження, вимога публічного вибачення та попередження про можливе дисциплінарне стягнення за повторення неетичного проступку [8].

Висновки. Органи прокуратури в Україні традиційно займає особливе місце в правовій системі України, заважаючи на ті повноваження, які на них покладаються. Відповідно, до прокурорів висуваються підвищені вимоги не лише щодо їхньої професійної компетентності, а й стосовно етичної поведінки як у службовій діяльності, так і поза її межами. Високі стандарти моральності та відповідальності є необхідною умовою для збереження суспільної довіри та авторитету прокуратури. Діяльність прокурора пов'язана з великою кількістю моральних проблем, вирішення яких відбувається в залежності від його моральних ідеалів, принципів і почуттів. Прокурор у своїй професійній діяльності керується нормами етики, обирає лінію оптимальної поведінки, яка відповідає його внутрішньому моральному переконанню. Застосування норм професійної етики прокурором при здійсненні професійної діяльності сприяє створенню позитивного професійного клімату у прокурорському середовищі, підвищує працездатність

працівників прокуратури та рівень їх доброчесності і цим самим допомагає підвищити авторитет прокурорської професії в очах громадськості.

Зважаючи на те, що при здійсненні своїх завдань та функцій органи прокуратури мають постійно взаємодіяти із суспільством, тому моральні норми та принципи службової діяльності, встановлені Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів України. Також є низки гарантій дотримання прокурорами правил професійної етики. Однак, наразі є необхідність розмежувати дисци-

плінарну і етичну відповідальності прокурорів. А також було б доцільним внести доповнення у Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів нормами, які б встановлювали види відповідальності за порушення етичних норм, після чого, внести зміни до законодавства та встановити санкцій за порушення норм Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Це дозволило б попередити негативні психологічні явища прокурорів та сприяло підвищенню довіри з боку громадян до цього правоохоронного органу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рукіна Д. Етичний кодекс юриста як моральний імператив його професійної та громадської діяльності. V Міжнар. студ. наук.–тех. конф. «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання» (28-29 квітня 2022 р.). Т. : ТНТУ, 2022. С. 114-115.
2. Лапкін А. Гарантії дотримання норм професійної етики суддею, прокурором і адвокатом (на прикладі України). *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1, № 2. Р. 76-85.
3. Долежан В. В. Кодекс прокурорської етики: яким йому бути? *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. №12. С. 63-68.
4. Коментар Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Затверджений Рішенням Ради прокурорів України від 23 листопада 2022 року № 36. URL: <https://kdcp.gov.ua/uploads/files/KK%2024.11.2022-1-70.pdf> (дата звернення: 15.02.2025).
5. Рекомендація REC (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 15.02.2025).
6. Назаров І.В., Сурженко М.О. Теоретичні засади відповідальності прокурорів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 47. Т. 3. С. 149-152.
7. Билиця І.О. Відповідальність прокурора за порушення кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 21-23.
8. Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Проект Кодексу професійної етики та поведінки прокурора. Документи, використані при його підготовці. Підготовлено у рамках Спільного плану дій Генеральної прокуратури України та Ради Європи щодо реформування прокуратури і рекомендацій конференції Генеральних прокурорів Європи. Київ : Генеральна прокуратура України, 2005. Архів Генеральної прокуратури України.